

WILLIAM RANKIN JR.
1831

Staf Knop

Wilhelmstrasse 119
Berlijn

Uitgeverij C. de Vries-Brouwers
Antwerpen   Rotterdam

Aan de Ket

CIP GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, 's-GRAVENHAGE
C.I.P. KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK ALBERT I

Knop, Staf

Wilhelmstrasse 119 Berlijn / Staf Knop. –
Antwerpen; Rotterdam: de Vries-Brouwers, 2012.
Trefw.: Autobiografische roman – Tweede Wereldoorlog

© 2012 Staf Knop

© 2012 Voor België: Uitgeverij C. de Vries-Brouwers / Antwerpen
© 2012 Voor Nederland: Uitgeverij C. de Vries-Brouwers / Rotterdam

Omslag: Brenda Decolvenaer

Foto cover: privéverzameling van de auteur

ISBN 978 90 5927 379 5

D/2012/0189/29

NUR 301

The right of Staf Knop to be identified as the author of this
Work has been asserted to him in accordance with the Copyright,
Designs and Patents Act 1988.

Zonder die vervloekte oorlog zou ik waarschijnlijk nooit een voet in Berlijn hebben gezet. Temeer omdat de gemeentesecretaris van mijn dorp bij Brussel me had verzekerd, dat hij al van bij het begin van de oorlog in 1940 mijn naam had geschrapt van de bevolkingslijsten. De Duitse bezetter maakte er geen geheim van dat alle jonge mannen van twintig en meer, zouden worden verplicht om te gaan werken in Duitsland.

De Duitsers vermoedden niet dat ze daarmee als een leger vijanden in huis zouden halen. Al van toen we amper konden lopen, werd ons ingepeperd dat elke Duitser een vijand was die we moesten bestrijden. Tijdens de speeltijd op school bedachten we spelletjes, waarbij de Moffen het altijd moesten ontgelden. Dergelijke gevoelens werden eeuwig gevoed. Nooit zouden de Duitsers iets kunnen uitvinden om onze mening over hen te wijzigen. En zeker geen nieuwe oorlog. De oorzaak van dit alles was uiteraard te vinden bij de Eerste Wereldoorlog, die ze in 1914 ontketenden. België was de plek waar die werd uitgevochten, met miljoenen slachtoffers. Het was hen dus niet geraden om het nog een tweede keer te proberen.

Tot in 1943 dacht ik dat het ontbreken van mijn naam op de bevolkingslijsten vruchten had afgeworpen en dat ik niet het minste gevaar liep om opgepakt te

worden. Het was voor velen zelfs al een uitgemaakte zaak dat de nazi's deze oorlog zouden verliezen. Wat baatte het dan nog om ons naar Duitsland te halen?

Sinds de Duitsers de Belgische neutraliteit hadden doorbroken op 10 mei 1940, was ik me niet bewust van de betekenis van die oorlog. Geen enkel land in Europa had zich voorbereid op een oorlog. Alleen die Duitse brulaap, Adolf Hitler, had zich voorgenomen om beter te doen dan Napoleon en Europa te veroveren. Hij slaagde erin het Duitse volk te overtuigen van zijn "goede" bedoelingen en kon zelfs de zo belangrijke Duitse adel achter zich scharen.

Het jaar 1943 was amper ingezet toen ik bij het verlaten van een filmzaal in het centrum van Brussel werd opgepakt. Ik was nog volledig in de ban van de olijke sfeer uit de Franse prent "La Fausse Maîtresse", die ik zopas had gezien. Bovendien was ik ook niet de enige jonge kerel die in een van die ruime Duitse légerwagens werd gehesen. We werden ergens naar een "Kommandatur" gevoerd, waar we onze handtekening onder een paar papieren dienden te schrijven. In geen tijd kregen we een Duits paspoort toegestopt en bevonden we ons weinig later op een oude boemeltrein, richting Duitsland. Op de bewuste trein bevonden zich uitsluitend jonge lotgenoten. Niemand wist of kende onze ware bestemming. Het regende pijpenstelen toen er na een ganse nacht tot volgende middag te hebben gereden, gestopt werd in Friedrichstrasse Bahnhof. Ik herinnerde me dat de befaamde theaterzaal "Wintergarten" zich in deze straat bevond. Misschien was het de winter, maar in deze bekende winkelstraat en

ondanks het middaguur, waren de wandelaars te tellen. Waarom zouden ze ook? In de winkels viel haast niets te kopen, tenzij wat kleren van zakkengoed gemaakt en verder wat worst met kummel en soms wat Kartoffelsalade. De Duitsers hadden honger.

Friedrichstrasse Bahnhof betekende slechts de overstap naar een S-Bahnstation, wat eigenlijk een metrohalte was. Vandaar werden we naar Lichtenrade geleid, een uithoek van Berlijn waar zich het arbeiderskamp bevond waarin we werden ondergebracht. Dat kamp was enorm groot en bestond uit in hout opgetrokken barakken, elk met twaalf kamers die elk zestien britsen bevatten met stromatrassen en miljoenen kakkerlakken. In het midden van elke kamer stond een lange zware houten tafel met tien stoelen. In een hoek van de kamer stond ook een hoge kachel, met een aantal houten blokken ernaast.

Wat mij betreft, was het onmiddellijk een uitgemaakte zaak: op de mij toegewezen brits zou ik nooit slapen. Ik dacht er niet aan mij geleidelijk te laten opvreten door de kakkerlakken. Ik zou de papillen van die beestjes nooit strelen. Elke avond plaatste ik vijf stoelen naast elkaar, spreidde er een deken op uit en dit werd mijn sponde. Het zou ook de plaats worden van mijn stoutste dromen. Allemaal brachten ze me terug naar Brussel, waar ik het liefste en schoonste meisje had achtergelaten. Sonja was Joods en al sinds 1942 samen met haar ouders door de Duitsers weggevoerd. De angstwekkendste geruchten deden hierover de ronde, maar ik bleef hopen op een weerzien wanneer er een einde zou komen aan die oorlog.

De volgende ochtend werden we aanvankelijk vergast op bijna zwart brood met een klontje margarine en een grote kruik, gevuld met warm bruinegekleurd water. De Duitser die al dat "lekkers" ronddroeg, liep mank en kon wel honderd jaar zijn. Wie jonger was, zat aan het front. Weinig later werden we opgehaald en naar Postambt 77 overgebracht door een andere even oude Duitser, altijd in uniform. Zonder uniform konden de Duitsers blijkbaar niet leven. Zelfs een straatveger droeg een uniform. De oude man die ons naar Postambt 77 begeleidde, had niet alleen geweldig kromme benen, maar ook een neus van hier tot ginder. Dat bewuste postgebouw waar we te werk werden gesteld, bevond zich in het centrum van Berlijn aan de oever van de Spree en vlakbij Potsdamer Platz. In Postambt 77 werkten bijna uitsluitend vrouwen. Ik kreeg waarachtig het gevoel alsof die wijven ons aankeken als lustobjecten. Allemaal jonge smakelijk uitziende kereltjes die niet ouder konden zijn dan dertig en die nog moesten worden ontbolsterd. Diep in mezelf legde ik de belofte af nooit één van die Fräuleins aan te raken. Ik was jong en onwetend, geboren en opgegroeid in een tijd waarin nog werd stormgelopen voor de heldinnen uit de stomme film. Wie niet geleet op Mary Pickford of Greta Garbo maakte als meisje bij mij geen enkele kans. Bij het ontstaan van de sprekende film werden die godinnen vervangen door Joan Crawford en Ginger Rogers. Zelfs het meisje uit mijn straat dat haar borstjes als kleine pompoenbumpers vooruit stak wanneer ze me in het vizier kreeg, maakte geen kans omdat ze op niemand geleet, zelfs niet op King Kong.

De ervaring die we de volgende dagen in Postambt 77 mochten opdoen was niet negatief. Het gebouw was niet te vergelijken met de post in België, die nog uit de negentiende eeuw stamde. Afgezien van de grote hallen waarin de poststukken werden getrieerd, bestond Postambt 77 ook uit zestien kaaien waar goederentreinen werden gevuld met postpakjes, bestemd voor de soldaten aan het front. In die verzonden pakjes bevonden zich nagenoeg alleen eetwaren, tomaten en appels, maar vooral sigaretten.

Ook wij mochten pakjes ontvangen van thuis, maar die kwamen aan in een ander Berlijns Postambt waar geen vreemdelingen werkten. Alleen Duitse vrouwen en mannen die nog amper op hun benen stonden. Senioren die echter wel over de mogelijkheid beschikten om uit de pakjes te stelen. Toen ik een eerste pakje toegezonden kreeg waarvoor mijn moeder zich de grootste inspanningen had getroost om er wat chocolade en koekjes in te steken, kon ik alleen vaststellen dat er alles werd uitgehaald met uitzondering van een grote pot perensiroop. Ik was niet echt een liefhebber van perensiroop en plaatste die pot op de tafel in het kamp. Vreemd genoeg bleef die pot daar onaangeroerd dagenlang staan. Tot één van de jongens op de idee kwam om een korstje brood in de siroop te duwen en het op een nacht tussen de lippen te steken van de Lode, een kerel uit Turnhout die iedereen 's nachts wakker hield door zijn storende gesnurk. Deze keer begon hij in zijn slaap aan de perensiroop op het brood te likken. We zagen hem allemaal smakken, terwijl de Lode zich van niets bewust was. Hij bleef maar zui-

gen aan de siroop zodat we hem bijna gingen benijden. Een paar dagen later was de pot met de perensiroop leeg.

Dat alles had tot gevolg dat mijn leeggeroofde pakje me op ideeën bracht. Dagelijks gingen er een paar honderd pakjes door mijn handen in Postambt 77. Die pakjes waren zonder uitzondering bestemd voor Duitse soldaten, mannen die het zich tot hun plicht achtten om anderen te doden. Door zo'n pakje wat lichter te maken zou ik me niet alleen een beetje wreken, maar kon ik er voor een stukje toe bijdragen het Duitse leger te ergeren en het dat misschien ook wat moeilijker te maken. Mogelijk was dit maar een drogreden, maar anderzijds rees ook de vraag of het wel de moeite loonde. Andere mannen in Postambt 77 hadden reeds dit risico genomen en werden op heterdaad betrapt. Ze werden naar de gevangenis geleid op Alexanderplatz, waar ze uiteindelijk meedogenloos werden neergeschoten.

Het stemde tot nadenken, maar toen ik bovendien vernam dat de Duitsers dik betaalden voor sigaretten, die op de zwarte markt werden verkocht in de Yorkstrasse, een straat die voor dergelijke handel berucht was in Berlijn, verdwenen alle twijfels. Het aanschaffen van een degelijk knipmes leverde geen enkele moeilijkheid op.

Het eerste pakje waarmee ik naar "das Abort" verdween, bezorgde me een ontgoocheling vanjewelste. Ik plantte er mijn knipmes in en trok er een dikke rode appel uit, waarmee ik uiteraard niets kon aanvangen. Er bleef me alleen over de appel op te vreten en al de

rest in de wc-pot door te spoelen. Dit moest me niet nog eens overkomen. Ik zou de moed niet kunnen opbrengen om er nog verder mee door te gaan.

Mijn werk in Postambt 77 bestond er in feite in de goederenwagons van de treinen die op de kaaien stonden, met postpakken te vullen. Die pakken werden constant aangevoerd door een sleper die op stroom werkte en waarvan er een tiental voortdurend heen en weer reden, komend van de trierhallen. Ik bevond me in de wagon om de pakken die me werden toegereikt op te stapelen. Dat vergde geen enkele deskundigheid, maar het liet me wel toe om de pakken ongemerkt te betasten, tot ik bijna met zekerheid kon zeggen wat erin zat. Met wat ervaring werd ik er al vrij vlug een expert in. Ik toverde er als het ware de sigaretten uit. Een kamergenoot die wij "De Ket" noemden omdat hij net zoals ik een Brusselaar was, reed met zo'n sleper. De Ket was niet groot en zijn vlasblonde haar herinnerde me aan "De Witte" van Ernest Claes. Bovendien droeg hij een donkergrijze jas, die veel te lang was en bijna tot aan zijn hielen reikte. Waarschijnlijk had hij die ooit van iemand gekregen en liet hij die nooit uit.

Alleen 's nachts strekte hij zich uit op zijn brits en trok hij de jas over zich heen.

Ik geraakte bevriend met de Ket. We vertrouwden elkaar en al vlug deelden we het sigarettenhandeltje, ook omdat de Ket met zijn sleper af en toe naar buiten moest. Hij vond het middel om de gestolen sigaretten naar buiten te smokkelen, zodat we rustig de keuring konden doorstaan bij het verlaten van het postgebouw. Na verloop van tijd konden zowel de Ket als ikzelf

terugblikken op een niet-onbelangrijk spaarpotje. De Yorkstrasse was als een goudmijn geworden.

Na de werktijd verkende ik samen met de Ket de Duitse hoofdstad. Onvermijdelijk kreeg ik daarbij steeds meer het gevoel alsof Berlijn een stad met een hart was. Het volstond om de vele vlaggen met het hakenkruis weg te denken, om zich een beeld te vormen van wat Berlijn ooit uitstraalde aan culturele sfeer. Alleen de bombastische Rijkskanselarij deed hieraan afbreuk. Voor de oorlog had ik al eens in een tijdschrift gelezen hoe dat bewuste gebouw er vanbinnen uitzag. Een lange smalle gang waarvan de zoldering tot aan de hemel reikte en leidend naar een buitengewoon hoge zware eiken deur, die toegang gaf tot het kantoor van de almachtige Adolf Hitler. Alles was er verder op gericht respect af te dwingen, een angstgevoel bijna. Veel méér omvatte die Rijkskanselarij niet, met uitzondering van de tuinen achteraan.

De Friedrichstrasse en de Kurfürstendamm vormden de voornaamste uitgaansplekken van Berlijn. Ook nu nog. De Berlijners kenden nog steeds geen verduistering en in het bekende negentiende-eeuwse Hotel Wien op de Kurfürstendamm werd 's avonds nog steeds gedanst op de tonen van een strijkje. En in de niet minder bekende theaterzaal Wintergarten zong de Duitse nachtegaal Erna Sack de pannen van het dak. Anderzijds liet ons spaarpotje ons ook toe om wat zegeltjes te kopen, waarmee men zich wit brood kon aanschaffen. Weliswaar was ik ondertussen gewoon geraakt aan het donkerbruine brood met kummel, maar een sneetje wit met wat margarine mocht er af en toe wel zijn.

Voor de Berlijners was het nog steeds een uitgemaakte zaak dat deze toestand alleen maar kon verbeteren, wanneer de Führer hen de uiteindelijke zege zou melden. In de nazikrant Völkischer Beobachter werd nooit melding gemaakt van het verslagen leger in de Sovjet-Unie. Niemand wist hoe bij Stalingrad 300.000 Duitse soldaten door het Russische leger omsingeld werden en hoe die gedoemd waren om van honger en ontbering te sterven.

Het duurde niet lang meer vooraleer de geallieerde vliegtuigen in de mogelijkheid waren om Berlijn te bereiken. Op 23 augustus 1943 was het zover. En ik deelde in het feest dat op Tempelhof plaats had in volle dag.

Op Tempelhof woonde en werkte een kameraad uit Diegem. Het was een haarkapper en in de nabijheid van zijn woonst had hij een cafeetje ontdekt, waar men de beste Kartoffelsalade met gebakken worst serveerde, mits deftige honorering. Die dag was ik van de partij en deden wij ons tegoed aan het lekkere middagmaal. We slurpten nog aan iets dat op koffie moest gelijken, toen we plots werden opgeschrikt door het vooralarm. De Berlijners kenden dat geluid als geen ander, want wanneer er een vijandelijk vliegtuig nog maar de Duitse grens overvloog, werd er vooralarm geblazen. In Berlijn werd dit vooralarm nooit opgevolgd door het echte alarm. Deze keer echter... was het menens. Het alarm lokte iedereen naar buiten.

Hoog boven Tempelhof waar het stedelijk vliegveld was gelegen, kon men zeker honderd bombardementsvliegtuigen ontwaren. Als grote vogels staken ze af

tegen de helderblauwe hemel. Wie op dat ogenblik dacht dat deze monsters gewoon zouden voorbijvliegen, vergiste zich deerlijk. Enkele seconden later vielen de eerste bommen en werd duidelijk het vliegveld gevisieerd. Daar bleef het niet bij. In amper een half uur werd Tempelhof omgetoverd tot een hels vuurspektakel en dienden we ons een weg te banen tussen het brandende puin van gebouwen, die er weinig tijd voordien nog als normale woonhuizen hadden uitgezien. Er bleef niets van over en zelfs de opspuitende gesprongen waterleidingen vermochten niet het uitslaande vuur te blussen.

Mijn vriend en ik dachten beiden hetzelfde. De kop is eraf en nu de geallieerden de weg naar Berlijn hadden gevonden, zou het niet lang meer duren of het werd routine. Ze zouden inderdaad niet meer stoppen, en Berlijn als een vlammeende toorts tot een richtinggevende vuurtoren in het heelal omtoveren.

Mijn terugkeer in het kamp ging allesbehalve ongemerkt voorbij. Ik zag eruit als een neger die ze net bruinegebakken hadden. De rookwolken van Tempelhof hadden hun werk gedaan. De Ket kon zijn leute niet op en voor het eerst viel het me op hoe bleekjes die jongen eruit zag. Wat me nog meer trof, waren de rimpels die zich op zijn voorhoofd aanmeldden toen hij begon te lachen. Zoiets leek me hoogst uitzonderlijk. Dat ik me niet had vergist in de voorspelling dat de bombardementen op Berlijn vlug tot een gewoonte zouden uitgroeien, bleek al na iets langer dan een week. Zelfs ons kamp in Lichtenrade ontsnapte er niet aan. Het werd volledig met de grond gelijkgemaakt. In het puin van onze barak vond ik alleen een kromgebrande lepel en

vork terug. Dat bestek had ik maar zelden gebruikt omdat ik de rotzooi van de kampkeuken niet naar binnen kreeg. Toen we naar een ander kamp verhuisden op Schöneberg kreeg ik een ander bestek, maar geen beter eten.

Het kamp in Schöneberg lag dicht bij het stadscentrum en bevond zich in de nabijheid van het Sportpalast, waar de nazikopstukken af en toe hun beruchte redevoeringen kwamen uithuilen. Hitler had er nog maar pas komen uitschreeuwen dat hij die oorlog niet had uitgelokt, maar wél Winston Churchill. Een andere trouwe redenaar in het Sportpalast was Joseph Goebbels, de manke propagandaminister van Hitler.

De aanhoudende luchtaanvallen beletten de Ket en mij niet om geregeld op zoek te gaan naar wat ontspanning. Alle theaters en cinemazalen werden overigens verplicht om hun deuren open te houden, zolang ze in die mogelijkheid waren.

In het beroemde Scala stond al maanden de revue "Fantasia" op het programma en het gerucht deed de ronde als zou het de beste revue ooit zijn. We wilden die niet missen. Alleen al het aantal danseressen op de bühne was niet te tellen. In het midden van de show klonk het vooralarm en werd de zaal ontruimd. Alle kelders en andere schuilplaatsen in de nabijheid liepen vol. Toen het eigenlijke alarm weerklonk, vielen al de eerste bommen. De luchtafweer probeerde de vijandelijke monsters in de vangarmen te krijgen, maar het angstwekkende gefluit van neervallende bommen groeide nog aan. De brandbommen vielen als bij bakken uit de hemel.

Van het eens zo befaamde Scala, waar Marika Röck, Rosita Serrano en Zarah Leander ooit triomfen oogstten, stond geen steen meer op elkaar toen het alarm werd afgeblazen. Deze showtempel zou voor eeuwig in de herinnering blijven van de Berlijners. Alleen Zarah Leander trok er zich geen bal van aan. Zij was een Zweedse en had zich alleen omwille van het geld laten verleiden om in Duitsland een carrière op te bouwen. Nog voor de oorlog afliep, zou ze Duitsland de rug toekeren en naar haar thuisland verdwijnen. De geschiedenis vertelt dat zij zowat de enige was die Hitler had gezegd dat hij de pot op kon.

Kort na het verdwijnen van het Scala werd ik om tien uur 's avonds door een kameraad opgewacht in de straat, waarin Postambt 77 was gelegen. Ik zou er mijn nachtdienst aanvatten. Jan, die in de "Ausländerstelle" werkte, wist me te vertellen dat ik op de zwarte lijst stond en dat ik zou worden aangehouden. Dat zou betekenen dat ik in de gevangenis op Alexanderplatz zou belanden om er nooit levend uit te komen. 'Bedankt, Jan.'

Enkele seconden later was ik uit de straat verdwenen om er nooit meer terug te keren. Evenmin als in het kamp op Schöneberg. Vanaf die avond zou ik onderduiken in het chaotische Berlijn. Mijn eerste nacht als gezochte door de Gestapo zou ik doorbrengen in het metrostation van Potsdamer Platz.

Met de Ket gebeurde er voorlopig niets. Hij bleef zijn sleper besturen en de sigaretten buitensmokkelen. Die werden hem toevertrouwd door een paar Fransmannen, die ik al eerder in vertrouwen had genomen en die

ik liet delen in de winst. Het bleek een goede investering te zijn geweest, want in de Yorkstrasse verschenen steeds meer klanten. Om te geloven dat de sigaret de plaats had ingenomen van de Kartoffel, de aardappel die steeds zeldzamer en duurder werd. De Berlijners werden bang en velen hadden honger. Aan de luchtaanvallen werden ze stilaan gewoon, maar de angst voor de Russen groeide met de klok. Het was maar langzaam uitgelekt dat Stalingrad als het graf van het Duitse leger was. Het feit dat Hitler generaal Paulus tot veldmaarschalk benoemde, kon deze angst voor de Sovjets niet meer temperen. Integendeel. Paulus was de man die het bevel voerde over het leger bij Stalingrad. De Berlijners beschouwden zijn benoeming als een pleister op een houten been.

Anderzijds was het ook geen geheim meer dat de Russen tot voor de Duitse grenzen waren gekomen en dat ze nog voor de Amerikanen Berlijn wilden bereiken. Vooral de vrouwen in Berlijn hielden hun hart vast. Elke dag die voorbijging, was een stap dichterbij die ene Rus die hen zou verkrachten.

En dat was niet alles. De angst voor de Russen werd gedeeld met de vrees voor eigen volk. Niet van de ouderen echter. Die hadden het zo langzamerhand wel begrepen. 'Om met zekerheid in de hel terecht te komen hoef je Hitler niet na te apen en een oorlog uit te lokken,' vertrouwde een oude gebrekkige Berlijner me toe. De anderen die de meerderheid vormden, bleven de lippen op elkaar klemmen. De al oude slogan "Feind hört mitt" had een andere betekenis gekregen. De "Feind" was hun eigen Hitlerjugend! Die kereltjes

die nog steeds fier in hun bruinachtig uniform zowat overal opdoken, waren nog de enigen die in hun Führer bleven geloven en hem tot in de dood bleven volgen. Ze zouden het hakenkruis op hun rechterarm eeuwig trouw blijven en de verrader of smaad sprekende sterveling bij de Gestapo aangeven. Ze maakten er zelfs jacht op en dàt ervoeren de Berlijners. Niemand durfde nog zijn mond open te doen, tenzij over het weer. Ook de Ket en ik ondergingen de rotstemming in de Duitse hoofdstad. Zelfs in het metrostation van de Potsdamer Platz, waar wij ons 's nachts dikwijls uitstrekten op een bank, slonk de sfeer naargelang het aantal overnachters vermeerderde. De Ket keerde nog slechts zelden terug naar het kamp. Dat station van de S-bahn op Potsdamer Platz bestond eigenlijk uit twee verdiepen. Vooral het onderste verdiep liep elke nacht propvol, meestal met vreemdelingen. Berlijn beschikte over een paar stevige bunkers waarvan eentje in de nabijheid van Anhalter Bahnhof, niet zover van Potsdamer Platz. In die bunkers mochten echter alleen Duitsers schuilen. Elke buitenlander werd de toegang geweigerd. Niet te verwonderen dat het volliiep op Potsdamer Platz.

Ook Anhalter Bahnhof had voor ons geen enkel geheim meer. We kenden elke hoek van het drukke station, van waaruit ook treinen naar België vertrokken. We dweepten al een tijdje met de gedachte om er ons op een avond in te verstoppen.

De ruime hal van Anhalter Bahnhof was voor ons en voor vele anderen als het paradijs. Niet omwille van het vele volk dat men er onvermijdelijk aantrof, maar

wél omwille van de geur die bij het overschrijden van de ingang tot diep in je neus doordrong. In een hoek van de ruime hal stond een oud vrouwtje achter een stalletje met gebakken worst. Mogelijk is het maar moeilijk te geloven hoezeer de geur van gebakken worst je in een verheven sfeer kan brengen. Niemand zal echter ontkennen dat een gebakken worst je het water in de mond tovert. Wanneer men zich daarbij de ijskoude winter in oorlogstijd kan voorstellen, is elke tekening overbodig. Ik zou niet weten welke geur van eten met die van een gebakken worst kan worden vergeleken. De Ket en ik hebben tientallen van die worsten verorberd en nooit kregen we er genoeg van. Het bleef maar smaken. Bovendien herinnerden die worsten ons aan thuis, aan Brussel waar in vredestijd niet alleen gebakken worsten in het centrum werden aangeboden, maar ook gebakken kastanjes en hete escargots. Ik herinner me zelfs een bonk van een vent die in mijn wijk elke zaterdagavond de ronde deed met ongepelde hete aardappelen met sprot. Dat smaakte koninklijk met een grote pint bier. Brussel leek me met dergelijke sfeer niet te overtreffen en het oude vrouwtje achter haar stalletje met de geurige worsten waar de kummel uitdroop, verplaatste ons voor een kort moment naar de ons vertrouwde Brusselse sfeer. Ondertussen genoten de Ket en ik van onze vrijheid. De bloedhonden van de Gestapo konden inderdaad niet meer weten of ik nog in leven was of niet. De luchtaanvallen hadden al duizenden slachtoffers gemaakt en Berlijn in een enorme puinhoop herschapen.

Kerstmis was niet meer veraf en de Amerikanen

wilden dat blijkbaar onderstrepen met nog meer bombardementen. De tijd tussen twee aanvallen werd steeds korter. Ze gunden ons waarachtig geen moment rust meer. 's Avonds trokken we nagenoeg automatisch naar Potsdamer Platz. Soms gingen we op zoek naar een hotel waar we ons tussen de lakens konden koesteren. Gelukkig ontbrak het ons niet aan geld, maar een hotel vinden met een vrije kamer was als de zoektocht naar een goudmijn.

Terwijl de Ket het met zijn sleper in Postambt 77 noodgedwongen bleef volhouden, trok ik met mijn kameraad-haarkapper uit Diegem naar Rangsdorf, een dorp waar de S-bahn een eindpunt had en dat bijna uitsluitend bestond uit enkele boerderijen en een hotelletje aan de oever van een tamelijk groot meer, met nog een overwoekerd vliegveldje dat al een hele tijd geen vliegtuig meer had gezien. Mijn vriend, Jef, kende de uitbater van het hotelletje aan het meer, omdat hij er af en toe het haar van Gunther, de huisbaas, ging knippen. Onderweg wist Jef me te vertellen dat die Gunther een been was kwijtgeraakt bij de Duitse overrompeling in Polen en dat hij een gedreven anglofiel was geworden. Gunther wenste de hele bende van Hitler naar de hel. Dat bleef ook voor mij geen geheim, want toen hij vernam dat ik een Belg was die door de Duitsers werd opgepakt, riep hij dat die varkens het vroeg of laat zouden bekopen. Gelukkig was er op dat ogenblik geen knaap van de Hitlerjugend in de omtrek te bespeuren. Iemand anders ook niet. Zelfs het meer lag er verlaten bij. 'Ook in de zomer zien we hier geen mens,' zei Gunther. Rangsdorf was nooit het oord geweest waar de Ber-

lijners kwamen baden. Ze gingen zich in het zand koesteren van Wannsee, het uitverkoren meer niet ver van Babelsberg waar zich de filmstudio's bevonden. Men liep er de kans om Ilse Werner of Kristina Söderbaum tegen het lijf te lopen.

Het moet zijn dat ik bij Gunther in de smaak viel. Al onmiddellijk na de kennismaking drong hij erop aan om nog meer naar Rangsdorf te komen en er te blijven slapen. De uitnodiging werd ten zeerste geapprecieerd, maar afgezien van het feit dat Rangsdorf niet bij de deur was, dacht ik aan de Ket en mijn bijna dagelijkse bezoeken aan de Yorkstrasse.

Toen Gunther vernam dat ik op het lijstje stond van de Gestapo verwees hij mij naar Frau Melisande, op nummer 119 in de Wilhelmstrasse. 'Zij zal je opvangen,' zei Gunther. Hij had er geen vermoeden van dat hij mij daarmee figuurlijk in de armen gooide van een vrouw, die haar stempel zou drukken op mijn verdere levensloop en de herinnering zou nalaten die me voor eeuwig zou bijblijven.

***

De puinhopen van Berlijn hadden zich getooid met een witte vacht die de kersttijd alle eer aandeed, wat de aanblik van de Kurfürstendamm in een vette modderige brij herschiep, maar de Tiergarten tot een sprookjesachtig tafereel herdoopte.

Omwille van de drukte was er in de Wilhelmstrasse van de sneeuw nog nauwelijks iets te merken. De Ket had ook al onmiddellijk in de gaten dat nummer 119